סימן ה
בענין הנ"ל, המסייע דעתו לע"ז (תשובה ה')

בעזה"י, עש"ק אמור ל"א למטמונים תשס"ד
א"כ ידידי הרב הגאון המפורסם
מהר"ר משה שאול קליין שליט"א
רב ודיין בב"ד שבט הלוי בני ברק ת"ו
אחדש"ה

באסיפת הרבנים שישבנו, העיר כת"ר, א) על מה שכתבתי (סימן ג' אות ב') דאפילו אם מחשבתו של המסייע לעבוד עבודת שבירה לע"ז, סוף כל סוף אין כאן עבודת שבירה לע"ז, וסבירא ליה לכת"ר דכיון דהמסייע דעתו לע"ז, נמצא שיש כאן עבודת שבירה לע"ז, ב) עוד דבר חוצץ ביניינו, לענין החזקת ידי ע"ז, וכתבתי לצדד שכל שאינו מהני לע"ז (או לכומרים) בעצמם, יש לומר דהוי בכלל גרמא בעלמא, ודעת כת"ר דסוף כל סוף מהנה לע"ז, ומאי שנא אם בדרך ישר או בעקיפין.

א

תשובה: לע"ד פשוט דמי שפשר לייחס העבודה להמסייע, ולדוגמא, וכי זר שמייע לכהן לשחוט את הפרה (דשחיטת פרה זר פסולה, יומא דף מ"ב ע"א), וכי יופסל השחיטה מחמת המסייע, או אם שחט זר וכהן מסייע, וכי יוכשר מחמת המסייע, ואם כן בתקרובת ע"ז דבעינן שיעבוד לזותה בזותה בגירה, ולשחוט של כמעט כל הרשחוטים, כשדעת המסייע הוא לעבודה, מה תועיל מחשבתו של המסייע.

ומה שכתב הטורי זהב (יו"ד סימן קנ"א) דמסייע הוי כמילו עושה מלאכה זו שאסורה מדאורייתא ע"כ, פשוט כונתו דמדרבנן הוי כמילו עושה, דלא"כ קשה טובא כקושיות הנקודות הכסף, וז"ל, דכאן לא שייך מסייע, דלוקח דהקפה דאחד המקיף ואחד הניקף במשמע, וכדפירש"י (מכות דף כ' ע"ב) דשמעינן לקרא הכי לא תקיפו לא תניחו להקיף, אי נמי מדאפקיה בלשון רבים וכו', אבל בשאר אזהרות לא שייך לומר דחייב משום מסייע, דמסייע אין בו ממש וכו' עכ"ל, ואף בשו"ת חכם צבי משמע דמפרש בדברי הט"ז דהאיסור דרבנן, וז"ל (בד"ה גם), לכן נראה לי דודאי מסייע אין בו ממש מדאורייתא, הא מדרבנן מיהא אסור וכו' ע"כ, ואמנם מלבד שם דיש לומר דניקף הוי כזה אינו יכול וזה אינו יכול, דבהאי קיימא לן דיש בו ממש מדאורייתא, והמסייע זה שממניח את עצמו, ובלעדי זאת אין יוכלו להקיפו, מכל מקום המסייע אינו עושה מעשה שבירה, ואם כן אי אפשר לייחס עצם השבירה אליו, והגם דבניקף חייב על הגוזז, זה רק חיוב על עשיית המלאכה, אך אין מעשה המלאכה מתייחס אליו וכאמור, (לענין כהן ושחיטת מסייעו), וכי הממניח בהמה לשחוטה יוכל לגרום פיגול או מחשבת שלא לשמו על ידי מחשבתו (של המסייע), (ויש לזה רמיזה מוכרחת מגמרא מנחות (ז' ע"א), מפי תתני הגרע"מ בתקון נ"י, והעיר לנגדי שוחט פרה אדומה כתב בהקדמת תפא"י לטהרות (אות י"ח) דאין החוזז מטמא בגדים ע"ש, ולנגדי חיוב כתב בשו"ת רב פעלים (יו"ד סי' ג') לחוזז הבהמה בשעת שחיטה חייב משום חוזז ואת בנו ולמד מניקף, ע"כ מתתני).

והנה יש שוחטים כשהעוף נאחז ביד עכו"ס, וכי השחיטה נפסלת כאילו שחט העכו"ס, וברור, והאזון חיים (יו"ד סימן ע"ח) לענין ניקף כתב וז"ל, ונראה להחזקת הגוף בחנק משונה וכו' או כופף רגליו וכו' וכשמחזק רגליו וכו' וברצונו הוא מכריח את רגליו שלא לנטות מכאן, מקרי מעשה, ומכל מקום לא מקרי מקיף, שאינו משתתף בפעולת הגילוח עכ"ל, (ועיין עוד תשובה ט' אות ד').

ב

ובענין החזקת הע"ז, הנה מפורש ברמ"א (יו"ד סוף סימן קמ"ג) דמותר להעלות שכר לבני המדינה שמעלין שכר לע"ז, והטעם לפי שאין נותנין להכומרים בעצמם, עיי"ש בלשון הטור, ומשמע מינה דכל שאינו מחזיק ידי הע"ז עצמה ליכא איסורא, וכל שכן בנדון דידן שעד שיגיעו המעות להכומרים, יעברו דרך כמה ידות וסותרים, ועיין עוד במקור מים חיים (הנדפס על גליון שו"ע, סעיף ג' שם).

עוד יש לצדד ממש"כ בית הלל (בס"ק ט"ו בהגה), דכל שאין ידוע שהמעות ילכו לע"ז עצמה ויש לומר שילכו לעניים שרי, ונראה דמקורו מהתוס' (ע"ז דף י"ג ע"ב ד"ה ק"ו), והוא הדין בנדון דידן שחלק מהמעות הולך עבור עניים ובתי חולים וכו', כמבואר בתשובה.

ג

ובספק ספיקא בע"ז כבר כתבתי (לעיל סוף סימן ד') בשם הבית שלמה, אחד מהפוסקים הגדולים שבירושלם, (ושמעתי בשם הגאון מטשעבין זצ"ל בשם הגר"מ מריק זצ"ל, שמנה מורו בשדר הקבלה של

הודפס מאתר אוצר החכמה

המורים ביאורם לאחר הנודע ביהודה והחתם סופר) דשרי, ועי' בגמ' ע"ז (מ"ח ע"ב) שהתירו ע"ז בס"ס.

ולענין ד' מערובות בע"ז, הרי מפורש (ביו"ד סימן ק"מ, ועיין בש"ך סימן ק"י ס"ק נ"ב) דהותר לגמרי, ותל"מ.

והנני דוש"ת וכט"ס

חיים יוסף דוד וויים

ג.ב. היות שיש לענן [אוצר החכמה] ומענה בפיהם שיש לי ליזה נגיעה להתיר השערות, מחמת שלחותי תמי' [אוצר החכמה] נשואה למשפחה שעוסקים בפאות, ובחמת לך למותר להעיר על זה, לך כדי לקייס הסר ממך לעז והייתם נקיים וגו', הנני מגלה שלף פעם לא נהניתי ולא קבלתי שום טובת הנאה ממשפחה הנ"ל, ולף לחותי תמי' וגיסי הרה"ג שליט"א אינם מקבלים שום פרס מהם וד"ל.

סימן ו

אם מותר להסוחרים להמשיך ולקנות משערות אלו (תשובה ו')

א

הנה בתשובה הג' (אות ד') רמזתי להא לחסור להנות את הע"ז בחופן שאם הוא לא יקנה אין אחרים שיקנו זאת, ואם כן תלוי בסניפות הדברים.

ואמנם דבר זה ניתן להיאמר על כל הסוחרים ביחד, לך אין נוכל לאסור על כל אחד מהסוחרים לחוד, הרי כל אחד יאמר וכי אם אני אמנע מלקנות, כלום אפסיד לע"ז, והלא בודאי אין כל האחד תלוי בי, וכן השני והשלישי כולם יטענו כך, ושוב אי אפשר לאוסרם, ומחידך גיסא אין אפשר להתירם, וכהאי גוונא מצינו בחיסור לעלות לארץ ישראל בחומה, ובשו"ת חתני זר (חיו"ד בסימן תנ"ד אות נ"ב נ"ג) כתב דמאה נפשך, אם החיסור רק על הניבור ולא על היחיד, אם כן כל יחיד ויחיד יוכל לעלות, ומנע עליה בחומה, וז"ל, מכל מקום אי אפשר שיהא חיוב על יחידים לעלות, דאם כן שוב יהיה חיוב על כל ישראל על כל יחיד ויחיד בפני עצמו, וזה אי אפשר דהכל ביחד היינו בחומה לאסור וכו' עכ"ל, ועוד הוכיח מגמרא (פסחים דף ס"ט ע"ב) דכל לייתא בניבור ליתא ביחיד ע"כ, ובספה"ק ויואל משה (מאמר יסוד ג"י אות ג') הקשה עליו, דמבואר בפוסקים (שו"ת הרשב"ש סימן ג' והריב"ש סימן ק"ח) שהחיוב על יחידים אע"ג לאסור לכלל ישראל, והיינו רק בחופן כשרוב ישראל בארצות הגולה ע"כ עיי"ש, ועכ"פ משמע שגם מודה דבעלמא אין לחלק בין רבים ליחידים, ולאסור להא לאסור להנ, לך דסוף כל סוף אם רק יחידים יקנו בחופן דליכא טובא לע"ז, אי אפשר לאסור להם.

ב

אלא דהחרת ב"ד (שזה נוגע לכל הסוחרים כאחד), יגרוס הנאה לע"ז, ומנע לאסור לב"ד להתיר זאת, וכהאי גוונא מצינו בגמרא (בבא מציעא דף נ"ו ע"ב) גימעלו ב"ד וכו', ופירש"י וז"ל, גימעלו ב"ד של ישראל שבאותו דור, שכל תקנות משפט תלוי בהן ועל ידיהן נוהגות חוקות המחוקקים לנצור מצו, והוי כאי שתקנו לו הם קנין זה, ומצאנו הם המקנים לנכסי הקדש והוליחוס לחולין ע"כ.

ומעולם נתקשיתי, וכי הב"ד הנאה יש להם בחופן שיתחייבו בקרבן מעילה, וכי תימא דעל ידי הפסק גורמים לאחרים שימעלו, וכי היכן מצינו שהגורם יתחייב בקרבן מעילה, והגם דמצינו שהב"ד חייב בדן את הדין, היינו מדינא דגרמי, ולא מיבעיא לשיטת התוספות (בבא בתרא דף נ"ה ע"ח) דגרמי היינו קנס בעלמא, ואפילו לשיטת המולקים, הרי לא מצינו דינא דגרמי באיסורים, ולף בדן את הדין לפעמים כל החיוב רק בנוסף ונותן דיד.

וחתני המוב"ט מה"ר אברהם משה נתקטן נ"י כיאר, שהב"ד הם המקנים את החפץ לבעל בחורת הפקר ב"ד הפקר, ועי' ברשב"ץ (גיטין ל"ו ע"ב ד"ה רבא) דהפקר ב"ד הפקר מהני לתקנוי, (ועי' בכ"ז ברוש דשבתי ב"מ נ: שם שורה כ"ז), אי נמי מחמת שמפקירים נכסי החשה (בסחם וה"ה בהקדש), וכבר דנו בגוזר שהפקיר אי מעל, ועיין במנחת פחים (שירי מנחה יו"ד סי' ק"ם) ונ"פ (פ"ד ממתנו"ע הכ"ב) ובו' השלמה (ב.) בזה, ע"כ מחתני, (ועל זאת שב"ד שבאותו הדור הם מפקיעים, שפירש"י דבכל דור ודור הקנין נעשה על ידי הב"ד ל"ב, דהרי בגמרא (גיטין שם) דלהנך דהלל לדרי עלמא תקון, לא בעינן ב"ד דאליס לאפקועי ממונא, ושמע מינה דלא בעינן הפקרת ממון על ידי הב"ד שבדור, ועל כרחך דסבירא ליה לרש"י כי התם דאמרינן בגמרא דלמא כי תקון הלל לדרי עלמא

הודפס מאתר אוצר החכמה

כגון בי דינא דידיה וכרבי חמי ורבי חסי דחלימי לחפקועי ממונא מבל לכולי עלמא לא, ודו"ק כי אין רמז לזה בגמרא, (ועיין במה שכתבתי בח"ג סימן קל"ו דכל הקנין לבעל הוא על ידי תקנת חכמים), ולא מלינו בהמי גוונא אלא לענין פרוזבול (גיטין שם), דתלוי לפי ג"ד), ועכ"פ הג"ד הם העושים הקנין, משא"כ בנדון דידן דלא עדיף מדיין שפסק, וכהמי גוונא נודמי לא יתמייבו קרבן מעילה, ואפילו אם נפסוק דמומר לקנות, לא הג"ד הם המקנים, והם לא מהנים לע"ז, וכלל גרמא או גרמא דגרמא הויין, וכבר בימרתי על פי הטור והרמ"א (סוף סימן קמ"ג) דכהמי גוונא שרי.

חיים יוסף דוד וויים

סימן ז

בענין הנ"ל, ביאור בדעת האוסרים (תשובה ז')

לכבוד בן גיסי היקר והנעלה
מה"ר שמואל דוד ריסנר נ"י
אחדש"ה

ע"ד בקשתך שאבאר דעתי בדברי האוסרים (וביניהם הרה"ג מהר"י סילמאן שליט"א), ומענה בפיהם דעל ברחך עובדין ע"ז במעשה תגלחת, א) שהיו יכולים להתגלח בביתם ולמה עליהם לבא עד לבית הע"ז לזאת, ושמע מינה דיש בזה ענין עבודה, ב) וכי היו מניחים לישראל לגלחם, ועל ברחך מחמת יראתם שדוקא אחד מהם יעשה זאת, ג) שהסביבה על ידי בית הע"ז מקודש אצלם, ומזה שבאים להתגלח שם על ברחך דבכלל עבודה, ד) בספר המצות להרמב"ם (ל"ת ו') מפורש שזה מעשה כמוש, ואם כן יש בתגלחת ענין עבודה, ובזה אתחיל.

א

תשובה: כן היא לשון הרמב"ם, כי מי שיעבוד אינו ע"ז שתהיה נחשת מן העבודות, הנה הוא חייב כרת, ובחנאי שיעבוד אותה כדרכה, כלומר בדבר שדרכה שתיעבד בו, כמו פועל לפעול וזורק חצן למרקולים ומעביר שערו לכמוש עכ"ל, אך נראין דידן לפי מה שכתבתי אין עכ"פ התגלחת נחשב לעבודה, ועכ"פ אין במעשה גילוח של הספר ענין של עבודה כלל, ועיין להלן (אות ג').

ובאמת ממה שכתב הרמב"ם (ספה"מ שם) ובחינוך (מצוה כ"ט) דדרך עבודתה של כמוש להעביר שערו, פשטות הדברים מראין שהיה מעביר השערות בעצמו לפניה, וכמו שפערו לפעור וזרקו למרקולים (שכתב שם הרמב"ם ובחינוך), ויש לעיין בענין העבודה, מי היה עובדת ניוול (כמו בפעור), או הקרבת השערות שהיו נותנים לפניה (כמו בחצני מרקולים), אבל פשוט דבשתא מנהג בעלמא בדרך הלבשתא וכדומה, לא הוי בכלל עבודה, וכן מלינו ברמב"ם (פי"ב מהלכות ע"ז הל"ח) אין מגלחין פאתי הראש כמו שהיו עושין עובדי עבודה זרה וכומריהן שנאמר לא תקיפו פאת ראשכם, (ובה"ז) דרך כומרי ע"ז היה להשחית זקנם ע"כ, (ועיין בטור (ריש סימן קפ"ח) שכתב על דברי הרמב"ם וז"ל, זה אינו מפורש ואין אנו נריכין לבקש טעם למנות וכו', עיי"ש ובבית יוסף ודרכי משה ונו"כ).

ומשמעות דברי הרמב"ם שלא היה בזה עבודה לע"ז כלל, אלא הוי בכלל חוקות העכו"ם, עיי"ש בטורי זהב (סק"ח), וברמב"ם (שם פי"א ה"ח) אין הולכין בחוקות הגוים ולא מדמין להם לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן ע"כ, הרי לפניך ללמד כל חנפין שוין, דיש העברת שער שהיא לשם עבודה זרה, וכמו שעושין לכמוש בפניה, ויש מהגיס בגילוח השערות שאינו אלא דרך לבושם של שאר עובדי כוכבים וכומריהן.

וגדולה מזו מלינו לגבי חיסור שריטה לע"ז, ברמב"ם (פי"ב שם הי"ג) וז"ל, וכשם שהגוים שורטין בשרם על מתיהם מפני הצער, כך היו חוגלין בעצמן לעבודה זרה, שנאמר ויתגודדו כמשפטם, גם זה אסרה תורה שנאמר לא תתגודדו, אלא שעל המת אין שרט בידו ואין שרט בכלי לוקה, ולע"ז בכלי חייב מלקות בידו פטור עכ"ל, והקשה בכסף משנה וז"ל, ותמיהה לי מלחמת הע עבודתה בכך, (ל"ה בכתוב (מלכים-א י"ח) ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים, וכדאיתא בגמרא מכות דף כ"ג ע"ב), ופקילה נמי ליחייב, וצ לומר שלא היו עובדין אותה בכך אלא שהיו עושים כך כדי שתתעורר לענות אותם כפי מחשבתם המשובשת עכ"ל, וכעין זה בנמוקי יוסף (מכות שם ד"ה על עבודת והובא בבית יוסף סימן ק"פ) דלמו בעובד עבודת כוכבים מיירי, דשם דרכה בכך בידי ובידי חייב, אלא שורט לעבודת כוכבים כחק העובדי כוכבים ואותו דרכו בכלי ולא ביד עכ"ל, (ממנם ברש"י

הודפס מאתר אוצר החכמה